

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE

DOPAD ROZVODU NA MEZIGENERAČNÍ VZTAHY

Bakalářská práce

Anna Dobošová

Vedoucí práce: Mgr. Martina Štípková, Ph. D.

Studijní obor: Sociologie

Plzeň 2021

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „Dopad rozvodu na mezigenerační vztahy“ zpracovala samostatně a výhradně za použití citovaných pramenů.

Plzeň, duben 2021

Obsah

Úvod	5
1. Charakteristika mezigeneračních vztahů.....	6
1.1 Rodina jako základní jednotka společnosti	8
1.2 Proměna mezigeneračních vztahů na základě demografických procesů	9
2. Role prarodiče v rodině	11
2.1 Rozdílný přístup k výchově z pohledu prarodičů.....	12
2.2 Typologie prarodičů.....	13
3. Rozvod a mezigenerační vztahy	15
3.1 Rozvod a jeho příčiny.....	16
3.2 Důsledky rozvodu.....	18
3.3 Role prarodičů během rozvodu	20
3.4 Dopad rozvodu na prarodiče	21
4. Metodologie	23
4.1 Metody sběru dat.....	24
4.2 Proměnné.....	25
4.3 Popisné výsledky.....	27
5. Výsledky vícerozměrné analýzy regresního modelování	29
Závěr.....	33
Seznam použité literatury a pramenů.....	35
Resumé	37

Úvod

Rozvod se v posledních desetiletích stal běžnou součástí rodinného života. Z hlediska rozvádějících se jedinců je rozvod často velmi bolestná a zatěžující událost, a proto je logické, že se velká část výzkumu zaměřuje na rozvádějící se partnery a jejich děti. Rozvod, ale může ovlivnit i vztahy v širší rodině, např. vztahy se starší generací. Tím se zabývám ve své práci. Cílem je zjistit jak se liší mezigenerační vztahy v ne/rozvedených rodinách.

Dle statistických dat z Eurostatu, patří Česká republika mezi deset zemí s nejvyšší rozvodovostí v Evropě (Eurostat 2021). Je důležité zmínit, že právě tento fakt dělá z České republiky dobrý kontext pro zkoumání důsledků rozvodu. Důsledky dopadají nejenom na manžele, ale i ostatní členy rodiny.

Vliv rozvodu na vztahy se starší generací může být různý. Na jedné straně může dojít k prohloubení. Na druhé straně je možné uvažovat o odcizení. V takovém případě rodiče nebo děti vyhledávají ve svém okolí pomocnou ruku, kterou mohou najít u širšího příbuzenstva. Od svých příbuzných očekávají, že jim pomohou vyrovnat se s danou situací. Častou oporu spatřují právě ve svých prarodičích, kteří s nimi soucítí a nabízí jim svou pomoc s výchovou vnoučat nebo s chodem domácnosti. Ovšem, ne vždy je přístup dětí, rodičů či prarodičů pozitivní a mnohdy rozvod představuje spíše narušení, omezení nebo úplné přerušování kontaktu mezi členy rodiny (Matoušek 2003). Je mnoho směrů, kterými se může rozvod vychýlit, a proto je důležité přiblížit problematiku mezigeneračních vztahů a zjistit, jaké změny v rodině představuje a co za nimi stojí.

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou dopadu rozvodu na mezigenerační vztahy, konkrétně jaký má rozvod dopad na rodiče dospělých dětí (které se buď rozvedly nebo ne). Také se snažím poukázat na to, jak moc rozvod dokáže proměnit mezigenerační vztahy a narušit či naopak posílit kontakt mezi členy širší rodiny. Vzhledem k argumentům

vysvětleným níže v podkapitole Role prarodičů během rozvodu se přiřkláním k tomu, že rozvod vede k posílení mezigeneračních vztahů a testují dvě hypotézy, které z tohoto argumentu vychází.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Teoretická část je rozdělena na tři kapitoly, kde v první kapitole nejdříve obecně představím charakteristiku mezigeneračních vztahů, kterou rozdělují na dvě podkapitoly. První z nich se jmenuje Rodina jako základní jednotka společnosti. Druhá se jmenuje Proměna mezigeneračních vztahů na základě demografických procesů. Dále se podrobněji zaměřím na roli prarodiče v rodině, kde popíšu, jak se jejich role proměňují v závislosti na působení odlišných charakteristik. Ve třetí kapitole uvádím samotný rozvod a jeho příčiny a dopad na prarodiče. V metodologické části představím oblasti, na které se můj výzkumný záměr soustředil. Dále popíšu metody sběru dat a jejich následný způsob analýzy, pomocí které budu svou praktickou část realizovat.

1. Charakteristika mezigeneračních vztahů

V této kapitole se budu zabývat charakteristikou mezigeneračních vztahů. Rodina je považována za instituci společnosti, ve které se prolínají mezigenerační vztahy, které pomáhají rodinným příslušníkům společně růst a rozvíjet se, zároveň upevňují vzájemnou vazbu a bezpečí v rodinném kruhu. Mezigenerační vztahy se najednou stávají podstatnější pomocnou rukou než nukleární rodina. Nukleární rodina se skládá z otce, matky a dítěte nebo více dětí (Marhánková, Štípková 2014).

Burgess ve své studii uvádí, že mezigenerační rodinné vztahy jsou důležité ze tří důvodů:

- a) změna demografického stárnutí populace (více stráveného času života mezi generacemi)
- b) prarodiče se stávají významnějšími příbuznými při plnění rodinných funkcí

c) síla a soudržnost mezigenerační solidarity roste v čase (Burgess in Bengtson 2001).

Dále uvádí, že mezigenerační vztahy jsou stále více rozmanitější z důvodu změn v rodinném uspořádání zahrnující rozvody a rodinné vazby, zvýšenou délkou života a různorodých typů mezigeneračních vztahů (Burgess in Bengtson 2001).

Mezigenerační vztahy vznikají v rodinné hierarchii. V rámci mezigeneračních vztahů vzniká i proces mezigeneračního učení. Hatton – Yeo definuje mezigenerační učení jako „proces, jehož prostřednictvím získávají jedinci všeho věku dovednosti a znalosti, ale také postoje a hodnoty, a to z každodenních zkušeností, ze všech dostupných zdrojů a všemi způsoby v jejich vlastních, žitých světech“ (Rabušicová, Kamanová, Pevná 2012: 164). Proces mezigeneračního učení vznikl na základě demografických změn (stárnutí populace). Vzhledem k tomu, že v populaci dochází ke zlepšení zdravotního stavu obyvatel a současně i kvůli snížené plodnosti, lidé se dožívají vyššího věku a tudíž vzniká nárůst počtu starších lidí v populaci – populace stárne. Kvůli stárnutí populace dochází k tomu, že spolu žije více generací najednou v jednom časovém období, a proto vzniká místo pro mezigenerační učení (Rabušicová, Kamanová, Pevná 2012). Mezigenerační učení obsahuje např. pozorování zvyků a přebírání postojů starších generací mladšími nebo naopak starší generace se může učit od mladší generace.

Mezigenerační vztahy se pro jednotlivce a rodiny stávají více důležitějšími a nabývají na síle a solidaritě v čase. Ačkoliv se rodiny stmelují, může se v některých případech vyskytnout krize rodiny. Za tzv. krizí rodiny můžeme označit zvýšenou rozvodovost nebo soužití v nemanželském svazku. Bengtson se domnívá, že nárůst manželské nestability a rozvodu v posledních několika letech poškodil schopnost rodin poskytovat socializaci, péči a oporu potřebnou pro členy domácnosti a příbuzní po několik generací budou stále častěji vyzváni k poskytování těchto hlavních

funkcí rodin ve společnosti (Bengtson 2001). Problém rozvodovosti a neúplné rodiny je velmi důležitý z hlediska šetření, protože rodina jako sociální instituce je základním stavebním kamenem společnosti a měla by poskytovat již zmíněné funkce. Těmi tedy jsou: socializace, sociální kontrola, reprodukce, přenos kulturních vzorů. Měla by nabízet širokou škálu výhod, které ostatní instituce nenabízejí. Více se problémem týkající se rolí prarodičů v rozvodu zabývám v kapitole Role prarodičů v rodině.

1.1 Rodina jako základní jednotka společnosti

V této podkapitole vám chci představit úlohu rodiny ve společnosti. Goode (2009) se ve své studii *The Theoretical Importance of the Family* zabývá vztahy mezi rodinou a společností a rodinu vidí jako sociální jednotku, která je součástí nějaké větší sociální sítě. Vztah mezi rodinou a společností lze vysvětlit tak, že pokud rodina nebude fungovat správně, tak nebude možné dosáhnout cíle vyšší společnosti, protože rodinu lze považovat za nástroj této vyšší společnosti (Goode 2009).

Marhánková uvádí, že rodina je základní jednotka společnosti, na jejímž chodu se podílejí všichni příslušníci domácnosti. Každý jedinec rodinu tzv. dělá a předvádí, není pouze její pasivní součástí. Tento proces se dá názorně ukázat na základě přípravy jídla, kterou dle zvyklosti vykonává žena. Tyto přípravy umožňují, že dochází v rodině k upevňování vazeb, mezi jednotlivými členy. Skrze domácí práce se rozdělují genderové role, kdy si ženy svoji identitu vytvářejí na základě péče o druhé. Nástroje, kteří jednotlivci používají k tomu, aby dělali svoji rodinu vychází z jejich kulturních hodnot (Marhánková, Štípková 2018).

K zásadnímu zlomu v uspořádání rodinného života došlo v první polovině 20. století, kdy se začal klást velký důraz na lásku mezi manželi. Rodina je přetvořena na jinou formu, která je založená na vzájemné lásce a podpoře. Lidé začali vstupovat do manželství a brát se z lásky. V důsledku této fáze došlo v 50. letech k babyboomu. Nejdůležitějším úkolem rodičů se stává péče o jejich děti (Dudová 2005). Nejenom že došlo ke změně v oblasti

preferencí v manželském životě, ale nastaly další změny ve společnosti. První změna nastala s nástupem žen na pracovní trh. Došlo ke zrovnoprávnění rolí muže a ženy. Už se tolik nekladl důraz na rodinu, ale na jednotlivá individua. Rodina se snažila umožnit individualizaci všem svým členům a kvůli tomu se stala nestabilní jednotkou (Dudová 2005).

Druhá změna souvisí s nástupem důrazu na lásku mezi manželi a probíhá až do současnosti. Soudobá rodina je založená především na emocích. Láska jako jedna z důležitých emocí je spojením dvou lidí, kteří se dohadují na určité podobě rodiny a vztahu (Dudová 2005). Vzhledem k tomu, že manželství je založené pouze na pocitech a kompromisech mezi partnery dochází k jeho nestabilitě (Beck, Beck – Gerhnsheim in Dudová 2005). Výsledkem partnerské nestability je, že se snižují sňatky a porodů. Naopak dochází k nárůstu rozvodů a rozchodů a mimomanželských porodů. Objevují se tedy neúplné rodiny s jedním rodičem (Singly 1999).

Rodiny nadále zastávají svoji socializační úlohu napříč po sobě následujícími generacemi a přenášejí usilování, hodnoty a sebeúctu, i když jsou rodiče rozvedení. Rostoucí převaha a význam mezigeneračních vztahů nabytí nové podoby cenného zdroje pro rodinu v 21. st. (Bengtson 2001).

1.2 Proměna mezigeneračních vztahů na základě demografických procesů

Tato kapitola má poukázat na vliv demografických procesů, které proměnily mezigenerační vztahy.

K hlavní změně mezigeneračních vztahů přispěly demografické procesy, které se podílely na proměnách životů jedinců různých věkových kategorií.

Autorky Rabušicová, Kamanová a Pevná ve svém textu odkazují na Antonucciho (2007), podle kterého demografické změny neovlivňují jenom strukturu rodiny, ale i vztahy mezi příbuznými. Měnící se demografie rodiny a rodinných struktur přispěla ke změně socializace, rodičovství a sociální

podpoře. Dětem se naskytla životní příležitost být se svými prarodiči i v dospělém věku, a to stejné platí i pro rodiče a prarodiče, kteří budou společně poskytovat rodině stabilitu a vzájemnou podporu. (Antonucci et al. citován in Rabušicová, Kamanová, Pevná 2012: 168)

Podle autorek Rabušicové, Kamanové a Pevné se role prarodičů změnila na základě změny skladby obyvatelstva a to ze dvou důvodů:

Prvním je snížená porodnost a druhým důvodem je zlepšení zdravotního stavu populace. Pokles porodnosti způsobil, že došlo ke snížení vazeb v rámci jedné generace a pokles úmrtnosti umožnil, že se lidé dožívají vyššího věku a mohou tak prožít život v rámci více generací. Vzhledem k tomu, že se prarodiče dožívají vyššího věku, mají možnost strávit se svými vnoučaty více času a vybudovat si s nimi dlouhodobý vztah. Protože dochází k dožití vyššího věku, bude se zvyšovat potřeba péče o prarodiče, což může vést buď ke krizi v domácnosti a nebo k nárůstu upevňování mezigeneračních vazeb. Pokles porodnosti umožnil, že prarodiče mají méně vnoučat a tak se jim mohou věnovat naplno, bez toho aniž by vnoučata musela soupeřit s ostatními bratranci nebo sestřenicemi. Upevňují se mezi nimi jejich vazby a vnoučata s nimi mohou prožít větší část svého života. Pro mladou generaci jsou prarodičové zdrojem neocenitelných poznatků a životních zkušeností (Rabušicová, Kamanová, Pevná 2012).

Další faktor, který přispívá ke změně skladby obyvatelstva je migrace. Migrace je bariéra, která způsobuje větší izolaci v poskytování péče o členy domácnosti. Zejména pak v případě, kdy jejich vnoučata stráví svůj život v jiné zemi, kvůli tomu dochází k odcizení mezi jednotlivými generacemi. Na jedné straně existují moderní technologie, které umožňují lepší kontakt mezi rodinou, na straně druhé, ne každý si je může dovolit, a pokud je má, nemusí s nimi umět zacházet (Marhánková, Štípková 2018).

Jsou zde, ještě další dva procesy, který přispěly ke změně mezigeneračních vztahů: rozvod a představa role prarodiče. Prvním procesem je rozvod. Vzhledem k vysokému počtu rozvodů v současné době se mezigenerační vztahy postupně mění. Např. rodiče se podílejí na tom, jaký budou mít jejich děti vztah s prarodiči. Druhým procesem je, že ve společnosti se změnila představa o tom, jakou roli mají vykonávat senioři a jejich vnoučata. Vzhledem k dožití se vyššího věku si senioři uvědomují, že mají více volného času, který mohou využít na své koníčky a zájmy a nemusí svou plnou pozornost zaměřovat jen na vnoučata, což vede ke změně jejich role v rodině. Prarodiče se sami rozhodují jak svoji roli přijmou a budou ji naplňovat, tím se budu zabývat v další kapitole (Marhánková, Štípková 2018).

2. Role prarodiče v rodině

Kromě rodičů jsou pro děti dalším důležitým rodinným pomocníkem jejich prarodiče. Prarodiče svým vnoučatům předávají tradice, hodnoty a zvyky. Nejen že prarodiče předávají dětem tradice, hodnoty a zvyky, ale také v rámci jejich vztahu dochází k mezigeneračnímu učení, o kterém jsem se zmínila v první kapitole. Pozitivní vztah mezi prarodiči a vnoučaty přináší celé rodině pocit klidu a harmonie.

Pokud prarodiče souhlasí se svou výchovnou rolí v rodinných kruzích, pak vnímají svou roli jako pokračování rodičovské role. Nepodílí se jenom na poskytování pomoci svým vnoučatům, ale také svým dětem. Během těžkých životních situací jsou důležitým opěrným bodem pro své děti, kterým mohou poskytnout střechu nad hlavou a emoční podporu. Největší břemeno pomoci má babička, od které se očekává, že se bude nejvíce zapojovat do péče o svá vnoučata (Sýkorová 2007). V další podkapitole se zabývám rozdílnou rolí mezi babičkou a dědečkem.

2.1 Rozdílný přístup k výchově z pohledu prarodičů

Prarodiče se stávají důležitým prvkem, který přispívá k fungování rodiny, proto se od prarodičů očekává, že budou také naplňovat určité funkce. Nejenom, že poskytnou svým dětem pomoc ve finanční nouzi, ale budou se také podílet na péči o svá vnoučata, zároveň jim budou vymýšlet takovou aktivitu, která by vedla k jejich osobnímu rozvoji. I když je to určitá pomoc, někteří rodiče si naopak přejí, aby prarodiče nezasahovali do výchovy jejich dětí (Marhánková, Štípková 2014).

Vidovičová, Galčanová a Kafková ve svém článku uvádí, že pro některé lidi může být stárnutí jedním z nejnáročnějších období vůbec, protože se jim mění jejich fyzické a poznávací schopnosti, dochází k poklesu jejich síly. Zároveň se mění jejich životní etapa ve které jsou na ně kladeny původní a nové nároky. S tím je spojena intenzivní péče o vnoučata, která je novou záležitostí. Nynější pečující prarodičové tu nebyli od jakživa, ale vznikly důsledkem sociálních změn, které se staly v souvislosti s druhou demografickou tranzicí (Vidovičová, Galčanová, Kafková 2015).

Důležitými faktory, který ovlivňují péči o vnoučata jsou gender a kvalita vztahu s jejich rodiči. Prarodičovství znázorňuje velice silnou genderovou roli. Genderová relace významně ovlivňuje očekávání a zapojení prarodičů. V tomto případě je důležité na ní brát ohled, protože role prarodičů je odlišná v případě mužů a žen (Marhánková 2015b).

V textu Vidovičové, Galčanové, Kafkové poukazují na to, že ženy chtějí svou funkci prarodičovství zastávat jako primární a pokud ne, tak i přesto se snaží co nejlépe svoji roli naplnit a srovnávají se s očekáváním naplňujícím babičkovskou roli. Rozdělují roli babiček na typickou, venkovskou a městskou babičku (Vidovičová, Galčanová, Kafková 2015).

Pro typickou babičku jsou na prvním místě její vnoučata a jejich péče. Tato babička naplňuje představu moderní ženy v domácnosti (Vidovičová, Galčanová, Kafková 2015).

Venkovská babička je, až na několik rozdílů, podobná typické babičce. Avšak její péče se zaměřuje hlavně na uspokojení základních potřeb vnoučat a na provozování hospodářství, které dělí babičky pozornost. Svou pozornost totiž soustředí nejenom na vnouče, ale i na provoz zmíněného hospodářství (Vidovičová, Galčanová, Kafková 2015).

Posledním typem je městská babička, která představuje typ městské intelektuálky. Zaměřuje se především na kultivaci a kázeň vnoučete (Vidovičová, Galčanová, Kafková 2015).

Dědečkové svou roli naplňují skrze práci a sdílený volný čas, přičemž i během těchto aktivit mohou plně předat své znalosti a dovednosti. Jejich role se více vykonává skrze strávený čas s jejich vnoučaty. Pro srovnání dědečkové spíše poučují svá vnoučata a babičky se o ně láskyplně starají. Prarodičovství je role aktivního stárnutí, která přispívá k seberozevoji, slouží jako pozitivní zdroj životní spokojenosti (Vidovičová, Galčanová, Kafková 2015).

2.2 Typologie prarodičů

Prarodiče v rodině sehrávají důležitou roli, která přispívá k psychickému rozvoji a sociálnímu učení. Samotné chování prarodičů vůči vnoučatům je ovlivněno různými okolnostmi. Typy prarodičů se mezi sebou mohou lišit na základě jejich charakteru nebo ve výchově svých vnoučat.

Autoři Matějček a Dytrych (1997) rozdělují role prarodičů podle jejich chování do šesti skupin:

1. Vládci rodiny – Tento typ prarodiče se vyznačuje tím, že i v tak pokročilém věku si udržuje u svých dětí a vnoučat vysokou úctu a respekt. Ostatní členové rodiny jim přenechávají místo autority a raději se jim nesnaží odporovat. Všechny rodinné záležitosti se podřizují tomu, co si přejí a žádají samotní prarodičové. Jejich rozhodnutí ostatní členové rodiny považují za zralá a rozumná a očekává se, že budou akceptována bez diskuse ostatních členů. I

když se rodina pokusí o protest, i přesto nemusí ohrozit samotnou pozici prarodiče.

2. **Protectoři** – Jsou takový prarodičové, pro které je obrovskou emoční a životní událostí samotné narození vnoučat. Prarodičové mají neustálou potřebu svá vnoučata ochraňovat, starat se o ně a vztahovat je tzv. pod svá křídla. Pečlivě svá vnoučata hlídají, aby jim nikdo neublížil a nedostala se do problematických situací, které mohly být zapříčiněny vlivem špatných okolností. Rozhodují o veškerých aktivitách, které jsou podle nich vhodné pro jejich vnoučata. Chtějí, aby jejich vnoučata naplňovala jejich očekávání a chovala se podle jejich představ a proto jsou označeni jako netolerantní.
3. **Obětavci** – Obětování prarodičů pramení z hluboké náklonnosti a citu. Pro tyto prarodiče je důležitá určitá míra okolní odezvy a ocenění k jejich osobě. Jejich zálibou je, když je ostatní chválí nebo dokonce i litují. Pro svá vnoučata jsou schopni udělat téměř vše, co jim na očích vidí a přejí si, aby se děti cítily co nejlépe. Často u sebe vnímají své potřeby jako podřadné, prioritou pro ně je uspokojit potřeby vnoučat. Vnoučata jsou středem vesmíru jejich života.
4. **Žijí nový život** – Tato kategorie prarodičů je charakteristická tím, že se do ní lidé dostávají v tzv. raném středním věku tj. mezi 30 – 40 rokem života. Dochází k tomu, že rodiče se nachází v relativně nízkém věku prarodičů a dostávají se k roli babičky nebo dědečka vynuceně a to ze strany jejich vlastních dětí. Prarodiče jsou v tomto případě postaveni do pozice, kdy jsou v nepatřičném věku a často mají hlavně starost s výchovou svých vlastních dětí, které preferují před svými vnoučaty. Tím pádem zde dochází ke střetu dvou rolí, mateřské a prarodičovské.
5. **Opuštění** – Prarodičové, kteří svůj volný čas tráví spíše bez vnoučat. Nejsou v kontaktu se svými dětmi, a tudíž je i styk s jejich vnoučaty omezený. Často je zamezení kontaktu s vnoučaty

obhajováno rodinou tím, že není dostatek finančních prostředků nebo volného času na jeho umožnění. Kvůli tomuto důvodu, vyrůstají vnoučata ve větší geografické vzdálenosti od svých prarodičů, což může zamezit bližšímu navštěvování. Prarodiče potom v takovém případě mohou trpět tím, že neví, jak se daří jejich vnoučatům.

6. Ti všichni ostatní – Tento typ zahrnuje všechny ostatní, nově vzniklé kategorie. Vztah k vnoučatům se nevyvíjí dle nastavených znázornění, ale neustále se proměňuje na základě vzniklých životních situací (Matějček, Dytrych 1997).

Zásadní aspekt, který ovlivňuje prarodičovskou péči o vnoučata je sociodemografická charakteristika samotných prarodičů. Takovým důležitým faktorem je věk. Dochází k různým věkovým skupinám prarodičů, kteří se více či méně podílejí na výchově o svá vnoučata. Intenzivní péči o vnoučata poskytují především mladší ročníky (do 60 let). Po šedesáti letech nastává mezidobí, kdy si prarodiče uvědomují přibývajícím věkem případně zhoršené zdraví a proto starší ročníky (cca od 70 let) se s přibývajícím věkem už tolik nezapojují do péče o svá vnoučata (Marhánková, Štípková 2014).

Dalším faktorem, který ovlivňuje péči o vnoučata je partnerská situace prarodičů. Senioři jsou rozděleni podle toho zda žijí s nesezdaným partnerem, v manželství nebo mimo partnerský vztah. Prarodiče, kteří jsou v manželství nebo žijí sami, se mnohem více angažují na výchově svých vnoučat, než prarodiče, kteří žijí s nesezdaným partnerem (Marhánková, Štípková 2014).

3. Rozvod a mezigenerační vztahy

V této kapitole se zabývám rozvodem jeho příčinou a dopadem na mezigenerační vztahy a také na to, jak se k této situaci staví samotní prarodičové.

Česká republika patří mezi země s nejvyšší rozvodovostí v Evropě. Rozvod se od osmdesátých let pohybuje mezi 30 - 40%. Většina občanů České republiky považuje rozvod za přijatelné řešení během manželské pře a pouze pár procent z nich to vnímá jako nepřijatelné rozhodnutí (Pavlík 2002).

Rozvod je situace, která se nečekaně objeví a ovlivní celou rodinu. Pro všechny členy domácnosti to přináší silnou psychickou zátěž, se kterou se musí každý postupem času vypořádat. Rodina se musí této nové situaci přizpůsobit. Neovlivní to jenom nukleární rodinu, ale i širší příbuzné např. právě prarodiče. Rozvod promění dosavadní rodinnou situaci a to hlavně v případě péči o děti a mezigenerační solidaritu. Rodiče jsou hlavními aktéry, kteří ovlivňují povahu a intenzitu zapojení prarodičů do péče o jejich vnoučata. Struktura rodiny je rozvodem oslabena a nastává proměnlivá situace, která vytváří náhradní solidární sítě např. u ostatních členů rodiny, kterými mohou být starší generace prarodičů (Marhánková 2015a).

3.1 Rozvod a jeho příčiny

Rozvod se stal součástí našeho rodinného života, který přináší nepříjemné důsledky pro všechny aktéry sdílené domácnosti a jejich příbuzných. Proč k rozvodům dochází, rozebírá ve svém článku Marta Vohlídalová, která se konkrétně věnuje příčinám rozvodu. Důležitou roli rozvodu podle ní hraje genderová diferenciacce. Jak uvádí autorka, ženy podávají častěji žádost o rozvod než muži a zároveň rozvod dopadá jinak na ženy a jinak na muže. Pokud žena podá žádost o rozvod, ve většině případech uvádí jako důvod rozvodu nevěru, alkoholismus nebo nezáměr o rodinu na straně muže. Naopak, když podá žádost o rozvod muž, příčinou je často nevěra z obou stran (Vohlídalová 2010). Fučík ve své studii uvádí, že důvody jako je alkoholismus, násilí a nevěra začínají ubývat a začínají se objevovat psychologické, vztahové problémy a konflikty, které se týkají dělby domácí práce a péče. Dopady rozvodu jsou u žen a mužů také rozdílné. U žen rozvod způsobí, že se jim zhorší ekonomická situace. (Fučík 2016). Muži

se neobávají o svou ekonomickou situaci, ale spíše mají strach, že se neuvídí se svými dětmi. Avšak gender není jediná příčina, která ovlivňuje rozvod. Dalšími příčinami jsou například socioekonomický status, typ partnerství nebo životní cyklus (Vohlídalová 2010).

Socioekonomický status je důležitý prediktor, který může vést k rozpadu manželství (Vohlídalová 2010). Studie Petra Pakosty uvedla, že vysoké riziko rozvodu je u mužů se základním vzděláním. Naopak s postupným narůstáním vyššího vzdělání klesá riziko rozvodu. U žen naopak může být právě problém v tom, že má vyšší vzdělání než její manžel. U žen se takhle příčina rozvodu liší. Pokud má vyšší vzdělání než její partner může dojít ke zvýšení rizika rozvodu (Pakosta 2008 in Fučík 2016). Samozřejmě i ženy s nižším vzděláním jsou náchylné k rozvodovosti. U nich se jedná často o neuvážený sňatek, nevěru, nezáměr o rodinu nebo kvůli zlému zacházení ze strany partnera. U vysokoškoláků a vysokoškolaček jsou mnohokrát uváděny jako důvody rozvodu rozdíly povah a zájmů (Vohlídalová 2010).

Další faktor, který může ovlivnit rozvod je typ partnerství. V soudních spisech je často uváděno jako důvod typ svazku, který může být neuvážený a je typický hlavně pro bezdětná manželství trvající do pěti let, stejně tak nezáměr o rodinu nebo odchod ženy ze společného soužití. Naopak nevěra je typická hlavně pro manželství s dvěma a více dětmi a pro déle trvající manželství (Vohlídalová 2010).

Vedle těchto faktorů byla zjištěna i souvislost rizika rozvodovosti spojená se životním cyklem, tj. délka trvání manželství nebo přítomnost dětí v rodině. Některé studie poukázaly na to, že opakované sňatky a přítomnost nevlastních dětí v rodině zvyšují pravděpodobnost rozpadu manželství (Heterington, Kelly 2003 in Vohlídalová 2010).

Všechny tyto faktory, nějakým způsobem dopadají na obě pohlaví, které se s tím musí vypořádat. Více o tom mluvím níže.

3.2 Důsledky rozvodu

S příčinami rozvodu se pojí nejenom samotný proces rozvodu, ale i jeho dopady, které se mohou lišit v návaznosti na různých faktorech. Dopad rozvodu uvádí ve své studii Amato a to konkrétně na dvou modelech rozvodu (Amato 2000).

Prvním je krizový model, podle kterého předpokládá, že rozvod představuje oslabení rodiny, kterému se většina lidí v průběhu času přizpůsobí (Amato 2000).

Druhým modelem je model chronické zátěže, který předpokládá, že pro rozvedeného představuje zátěž, která zahrnuje: ekonomickou nestabilitu, osamělost a u rodičů samoživitelů vyhrazené rodičovské povinnosti (Amato 2000).

Rozvod přináší mnoho důsledků ať už psychických, ekonomických nebo emocionálních perspektiv. Amato ve své studii uvádí pár dopadů rozvodu.

- a) Lidé vstupují do manželství s očekávajícím pocitem, že se bude jednat o vzájemně podporující, obohacující a celoživotní vztah. Postupem času začíná narůstat jejich nespokojenost ve vztahu a dochází k vzájemnému odcizení (Kayser in Amato 2000).
- b) Následky rozvodu na rodiče i děti. Když manželství končí, objevují se nové události a procesy, které mohou ovlivnit pocity, chování a zdraví lidí. Jeden z rodičů může v důsledku rozvodu přijít o kontakt a péči o své dítě. Dojde u něho k poklesu ekonomické stability, a vyskytnou se další události, jako je přestěhování se z rodinného domu do levnějšího ubytování v chudší čtvrti. Pokud jde o dítě, rozvod může mít za následek méně efektivní rodičovství od rodiče, kterému je svěřen do péče, dojde k poklesu ekonomických příjmů, bude se stěhovat, změní školu a budou ho čekat další rodičovská manželství a rozvody. Tyto faktory představují mechanismy, kterými rozvod ovlivňuje fungování a pohodu lidí (Amato 2010).

- c) Psychické dopady rozvodu na jedince. Někteří jedinci se před rozvodem mohou potýkat s psychologickými problémy, které se po rozvodu ještě více prohloubí. Dlouhodobé přetrvávající rozdíly mezi těmi, kteří se rozvedou a těmi, kteří zůstanou v manželství, se mohou s blížícím rozvodem zesílit. Někteří jedinci mohou čelit dlouhodobým problémům, které narušují jejich manželství, zatímco jiní mohou být bez příznaků, dokud nebudou čelit psychické zátěži z rozpadu manželství (Amato 2000). Rozvedení jedinci ve srovnání s ženatými jedinci zažívají různé negativní dopady: psychické utrpení, horší pojetí sebe sama, zdravotní problémy, konzumace návykových látek, větší riziko úmrtí, sociální izolace, méně uspokojivý sexuální život, menší příjem a s ním spojené ekonomické problémy (Amato 2010). U rodičů je rozvod spojen s řadou obtíží, například výchovou dětí a zatížením rodičovské role (Rogers in Amato 2000).
- d) Rozdílný dopad na muže a ženy. Některé studie uvádějí, že ženy trpí během rozvodu větší psychickou zátěží než muži (Aseltin in Amato 2000). Naproti tomu muži během rozvodu jsou psychicky a zdravotně zatíženější než ženy (Funder in Amato 2000). Výzkum naznačuje, že ekonomické problémy rozvodu se více podepisují na ženách než na mužích (Bianchi in Amato 2000). Rozvedené ženy, které mají děti v péči se více potýkají s ekonomickou nestabilitou než rozvedení muži (Amato 2000).
- e) Konflikty rodičů s dětmi. Rozpad manželství může vést ke konfliktu mezi rodičem a dítětem (Davies in Amato 2000). Manželé proto během procesu rozvodu pocítují různé druhy emocionálního utrpení (Emery in Amato 2000). I když je rozvod dočasným psychickým zatížením, představuje pro některé dospělé druhou možnost lepšího života a pro děti útěk z nefunkčního domova (Amato 2000). S rozvodem přinášejí rodiče do života dětí nového člena rodiny (jejich nového partnera), který jim razantně změní jejich život (Amato

2000). V tuto chvíli je pro děti důležitá podpora od jejich prarodičů. S poklesem úmrtnosti dochází ke zvýšené dostupnosti rozšířených mezigeneračních vztahů, které přinášejí pro děti pomoc během jejich dospívání (Bengtson 2001).

3.3 Role prarodičů během rozvodu

V této kapitole se konkrétně zabývám rolí prarodičů během rozvodu jejich dětí. Změna struktury rodiny má negativní dopad na pozici prarodičů v rodině a společnosti. Tyto rizika přispívají k většímu odloučení nukleární rodiny od ostatních vazeb, které mimo jiné zahrnují i prarodiče. Prarodiče tím ztrácejí jednu ze svých důležitých rolí a vzdalují se rodinným poutům, které pro ně představují stabilní pomoc během jejich stáří. I přes některé nesporné nevýhody rozvodu a jeho dopadu, skrývá v sobě rozvod určitou výhodu. Rozpadem manželství se mohou posílit jiné vazby v rodině. Může dojít k posílení vztahu mezi prarodičem a jeho vnoučetem, protože prarodiče po rozvodu svých dětí mohou zastávat jejich role a pomoci vnoučatům se s tím vypořádat (Marhánková, Štípková 2018).

To znamená, že stárnoucí rodičové a prarodičové jsou k dispozici pro zajištění stability a pohody v rodině, která zároveň jim samotným přináší lepší zdraví. Kvůli prodloužení dlouhověkosti členů domácnosti se rodina může do budoucna potýkat s pomocí, solidaritou, ale i konfliktem (Bengtson 2001). Prarodičové představují určitý základ stability pro dospívající maminky, které vychovávají kojence (Burton in Bengtson 2001).

Timonen, Doyle a O'Dwyer uskutečnily výzkum, jehož cílem bylo porozumět mezigeneračním vztahům, jedná se o povahu kontaktů a podpory mezi prarodiči, vnoučaty a rozvedenými nebo odloučenými rodiči. Ve své knize *The Role of Grandparents in Divorced and Separated Families* nabízí rozdělení prarodičů podle jejich role během rozvodu:

- 1) Živitel a socializátor – Prarodiče svým vnoučatům poskytují psychickou pozitivní podporu. V případě nouze lze tyto prarodiče

požádat o finanční, psychickou nebo jinou pomoc. A také jim pomáhají se socializovat do společnosti. Mnoho rodičů totiž věří, že prarodiče poskytnou svým vnoučatům jiný pohled na svět, než který je učí jejich vrstevníci nebo učitelé.

- 2) Důvěrník je důležitá role, která pomáhá vnoučatům se vypořádat s rozvodem jejich rodičů. Prarodiče se snaží otevřeně mluvit se svými vnoučaty o rozvodu jejich rodičů a psychicky je podporovat. Vnoučata mohou mít problém vypořádáním se s rozvodem a v tuto chvíli se jim pomoc může dostávat od prarodičů v podobě naslouchání.
- 3) Bavič – Prarodiče se snaží svá vnoučata jakkoli rozptýlit, aby je odvrátili od pocitu utrpení, které dítě během rozvodu zažívá.
- 4) Prarodiče jako pečovatelé, kteří poskytují pocit bezpečí a pocit lásky svým vnoučatům během rozvodu (Timonen, Doyle a O'Dwyer 2009).

Důsledkem rozvodu mohou prarodiče udržovat úzký kontakt s vnoučaty. Pokud se tak stane, děti je pak shledávají jako nejbližší členy rodiny po svých rodičích. Děti během rozvodu prochází různými neočekávanými změnami. V případě, že se rodič odstěhuje od svého partnera spolu s dítětem, nastává změna pro dítě v podobě několika procesů. Pro dítě tyto procesy představují nepříjemnou změnu bydliště a školy a odchod od přátel a známých míst. Naproti tomu domov prarodičů je pro dítě stabilní a důvěryhodný. Kvalita vztahu mezi prarodiči a dítětem je zásadní pro vytváření pocitu sympatií a důvěry mezi nimi. Kulturní normy, které kladou důraz na podporu rodiny, žádají prarodiče, aby svou podporu poskytovali spontánně a chápali své zapojení do života svých vnoučat jako normální aspekt rodinného života. Prarodiče se mohou rozhodnout jestli tyto kulturní normy následovat nebo nikoliv (Ong, Quah 2007).

3.4 Dopad rozvodu na prarodiče

Zde uvádím, jaký vliv má na prarodiče rozvod jejich dětí. Ve své studii Marco Albertini uvádí, že rozvod má negativní důsledky nejenom na vztahy

mezi rodiči a dětmi, ale dopadá i na jejich prarodiče. Po rozvodu rodičů se vazba mezi vnoučaty a jejich prarodiči může zlepšit nebo naopak zhoršit (Albertini 2018).

Timonen, Doyle a O'Dwyer ve své knize uvádějí, jaký má rozvod rodičů dopad na prarodiče. V některých případech si prarodiče ani nevšimnou, že jejich děti mají problémy ve vztahu a pak jsou velice překvapení, když dojde k samotnému rozvodu (Timonen, Doyle, O'Dwyer 2009). To je důsledek toho, pokud se prarodiče s jejich dětmi tolik nekontaktují a nejsou spolu v častém styku.

V průběhu rozpadu vztahu jejich dětí zažilo mnoho prarodičů pocity zmatku a obav. Nejvíce se prarodiče obávali, jaký to bude mít důsledek na vztah s jejich vnoučaty, jak často je budou navštěvovat a jestli vůbec. Je dokázáno, že prarodiče, kteří ztratili kontakt se svými vnoučaty dlouhodobě trpěli. Zažívali pocity smutku, utrpení a opuštění které na ně doléhaly. Také se báli o budoucnost svých vnoučat. Jejich pocity utrpení během procesu rozvodu občas přerostly v pocity zlosti. Hlavně v době, kdy nevěděli, jaký to bude mít důsledek, který dolehne na všechny členy rodiny. Tyto všechny faktory přispěly k tomu, že prarodiče zažívali vysokou míru stresu, která vedla k častějšímu přetížení na zdraví. Po skončení procesu rozvodu mnoho prarodičů poskytlo svým dětem a vnoučatům střechu nad hlavou a finanční zabezpečení. Samotní autoři uvedli, že většina prarodičů si krachujícího vztahu u svých dětí všimla, a když se rozvedli, cítili úlevu, že už nebude docházet k častým hádkám, psychickému nátlaku a dítě už nadále nebude v takovém špatném prostředí (Timonen, Doyle, O'Dwyer 2009).

Autoři uvedli tři hlavní faktory, které ovlivňují frekvenci kontaktu mezi vnoučaty a prarodičem.

- 1) Zeměpisná vzdálenost je důležitým bodem, který ovlivňuje vztah mezi prarodičem a vnoučetem. Prarodiče, kteří bydlí ve stejném městě jako jejich vnoučata, mají vyšší šance, že se budou často

navštěvovat a upevňovat vzájemné vazby, než prarodiče, kteří bydlí daleko a vidí se pouze párkrát do roka.

- 2) Vlastnosti a zájmy vnoučat také ovlivňují vztah s jejich prarodiči, stejně tak jejich věk. Když jsou děti batolata nebo jsou v předškolním věku, často je rodiče posílají k prarodičům, aby je pohlídaly. Jakmile děti začnou dospívat už nemají tendenci tak často navštěvovat své prarodiče.
- 3) Vlastnosti prarodiče se podílí na vztahu s jejich vnoučaty. Dřívější prarodičové se tolik svým vnoučatům nevěnovali, ale se změnou jejich role, došlo k tomu, že prarodiče chtějí strávit více volného času se svými vnoučaty (Timonen, Doyle, O'Dwyer 2009).

Studie ukazují, že rozvod má negativní důsledek hlavně na prarodiče ze strany otce, protože se může stát, že dojde k omezení kontaktu s jejich vnoučaty. Zatímco vztah prarodičů ze strany otce se zhoršuje, vztah prarodičů ze strany matky se naopak zlepšuje. I přes tyto problémy, sociální role prarodičů v životě jejich vnoučat v evropských společnostech stále roste (Albertini 2018).

4. Metodologie

Hlavním cílem mé bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem rozvod ovlivňuje mezigenerační vztahy. Zajímalo mě, jestli je nějaký rozdíl v kontaktu mezi rozvedeným dospělým dítětem seniora, vdaným/ženatým dítětem seniora a přímo seniorem. Další aspekt, který mě zajímal bylo zjistit, jestli je nějaký rozdíl v geografické vzdálenosti mezi rozvedeným dospělým dítětem seniora, vdaným/ženatým dítětem seniora a přímo seniorem, např. jestli nějakým způsobem vzdálenost ovlivňuje mezigenerační vztahy. Výzkumné hypotézy práce jsou následující:

- a) Vzdálenost mezi rozvedenými jedinci a jejich rodiči je menší, než mezi nerozvedenými jedinci a jejich rodiči.
- b) Rozvedení jsou častěji v kontaktu se svými rodiči než sezdaní.

4.1 Metody sběru dat

Pro realizaci své bakalářské práce jsem použila kvantitativní metodologii, která spočívá v sekundární analýze dat z šetření SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe). SHARE je mezinárodní panelové šetření zaměřené na respondenty ve věku 50 a více let a jejich partnery. Hlavními oblastmi, kterými se zabývá jsou zdraví, sociálně ekonomické postavení a rodinné vazby. Šetření probíhá od roku 2004 až do současnosti. První vlna trvala od roku 2004 až do roku 2005. Česká republika se do tohoto šetření zapojila od jeho druhé vlny, která proběhla mezi lety 2006 – 2007. Od té doby se pravidelně zapojuje každý rok. Moje práce se konkrétně zabývá šestou vlnou, jejíž sběr dat proběhl v roce 2015. Tuto vlnu jsem si vybrala z důvodu toho, že se zde objevuje téma sociálních vztahů, které je pro mou práci nejrelevantnější. Kromě šesté vlny se stejným tématem zabývala i čtvrtá vlna, která proběhla v roce 2011, ale já jsem si vybrala šestou z důvodu aktuálnějších dat. I když je zde zapojeno spoustu zemí, zvolila jsem si zkoumat data pouze z ČR.

Výzkumný vzorek šetření, ze kterého jsem čerpala, zahrnuje osoby od 50 let do 98 a jejich partnery/ky, se kterými žijí ve stejné domácnosti. Protože mě zajímá kontakt a geografická vzdálenost mezi seniory a jejich dospělými dětmi, omezila jsem vzorek pouze na respondenty s faktory, které se hodí pro můj výzkum. Původně respondentů bylo 5 421, ale po vymazání nevhodných pozorování (nedospělé děti; respondenti, kteří některé potřebné proměnné nevyplnili; děti, které jsou svobodné; respondenti, kteří nemají děti) zbylo 1 529 respondentů. Co se týče páru senior – dítě. V mých datech je 1 529 seniorů a ti mají dohromady 1 529 dětí. Jedna řádka datové matice je jedna kombinace seniora a dítěte. Pokud má senior více dětí, tak je tam vícekrát. Data byla následně zpracována ve statistickém softwaru R, ve kterém byla data pročištěna a překódována.

4.2 Proměnné

V analýze používám dvě závislé proměnné. První závisle proměnná se nazývá kontakt. Proměnná kontakt s dítětem obsahuje respondentovu odpověď na otázku, jak často jste byl/a v posledních 12 měsících v kontaktu se svým konkrétním dítětem. Za kontakt je považováno, jak osobní setkání s dítětem, tak telefonický rozhovor, dopis nebo email. Respondenti měli na výběr ze sedmi kategorií, které se týkaly kontaktu mezi seniorem a dítětem (denně, několikrát za týden, přibližně jednou za týden, přibližně jednou za dva týdny, přibližně jednou za měsíc, méně než jednou za měsíc). Vzhledem k velkému množství odpovědí, jsem se rozhodla pro sloučení některých proměnných obsahujících četnost kontaktu mezi párem senior a dítě. Na základě této selekce mi vznikly tyto čtyři následující kategorie: (15) denně, (3) min. jednou za dva týdny, (1) max. jednou za měsíc, (0) nikdy. Tato proměnná je upravena tak, aby číslo zhruba reprezentovalo četnost kontaktů za měsíc.

Druhá závisle proměnná se nazývá vzdálenost a ta zjišťuje, zda je vzdálenost mezi rozvedenými jedinci a jejich seniory menší, než mezi nerozvedenými jedinci a jejich seniory. Respondenti dostali na výběr z osmi kategorií, které se týkaly geografické vzdálenosti mezi seniorem a dítětem (žijí ve stejné domácnosti, žijí ve stejném domě, jsou ve vzdálenosti méně než 1 kilometr, jsou ve vzdálenosti mezi 1 a 5 kilometry, jsou ve vzdálenosti mezi 5 a 25 kilometry, jsou ve vzdálenosti mezi 25 a 100 kilometry, jsou ve vzdálenosti mezi 100 a 500 kilometry, jsou ve vzdálenosti více než 500 kilometrů). I v této proměnné jsem hodnoty upravila tak, aby číslo zhruba reprezentovalo vzdálenost mezi seniorem a jeho dítětem. Kategorie byly po sloučení rozděleny do šesti kategorií: (0) stejná domácnost, (3) 0 – 5 km, (15) 5 – 25 km, (75) 25 – 100 km, (300) 100 – 500 km, (600) 500 a víc km. Čím vyšší číslo je, tím větší vzdálenost mezi seniorem a jeho dítětem.

K posouzení četnosti kontaktu a geografické vzdálenosti mezi seniorem a jeho dítětem používám tři proměnné: vzdálenost bydliště dítěte od bydliště seniora, četnost kontaktu mezi respondentem a jeho dítětem a rodinný stav dítěte.

Hlavní nezávisle proměnnou je rodinný stav, který se skládá ze dvou kategorií: (1) ženatý/vdaná, (2) rozvedený/á nebo odloučený/á.

Dále pak zahrnuji do svého výzkumu další podstatné vysvětlující proměnné: proměnnou věk seniora s kategoriemi: 50 – 70, 71 – 85, 86 – 98; proměnnou gender rodiče a dítěte: muž (1), žena (2). Kromě toho mě pak také zajímá nejvyšší dosažené vzdělání dítěte s kategoriemi: základní vzdělání (1), střední bez maturity (2), střední s maturitou (3). Další proměnnou je pracovní status dospělého dítěte: plný úvazek (1), nezaměstnaný (2). Doplnující proměnná, která by mohla určit kontakt mezi seniorem a jeho dospělým dítětem je hlídání vnoučat. V dotazníku jim byla položena otázka, jestli v posledních 12 měsících, hlídal/a pravidelně nebo příležitostně své vnouče/svá vnoučata v nepřítomnosti rodičů. Proměnná je rozdělena na dvě kategorie: hlídal (1), nehlídal (2).

4.3 Popisné výsledky

Tabulka č. 1: Popisné výsledky

Pohlaví seniora	%	Partnerská situace dítěte	%
Muži	39,2	Vdaný/ženatý	82,6
Ženy	60,8	Rozvedený	17,4
Celkem	100	Celkem	100
Věk	%	Vzdálenost bydliště respondenta a dítěte	%
50 - 70	58,9	Ve stejné domácnosti	10,8
71 - 85	39,6	0 - 5 km	36,8
86 - 98	1,5	5 -25 km	24,9
Celkem	100	25 - 100 km	15
		100 - 500 km	10,8
Pohlaví dítěte	%	500 a víc	1,8
Muži	49,3	Celkem	100
Ženy	50,7		
Celkem	100	Kontakt s dítětem	%
		Denně	64
Pracovní status dítěte	%	Min. jednou za dva týdny	23,9
Plný úvazek	96,2	Max. jednou za měsíc	10,7
Nezaměstnaný	3,8	Nikdy	1,4
Celkem	100	Celkem	100
Vzdělání dítěte	%	Hlídní vnučat	%
Základní	3,4	Ano	25,8
Střední bez maturity	29,7	Ne	74,2
Střední s maturitou	66,9	Celkem	100
Celkem	100		

Tabulka č. 1 představuje sociodemografické charakteristiky respondentů (pohlaví seniora a jeho dítěte, věk seniora, rodinný stav dítěte, pracovní status dítěte, vzdělání dítěte, hlídání vnučat) a geografickou vzdálenost seniora a (nejblíže bydlícího) dítěte a kontakt s (nejčastěji kontaktovaným) dítětem. V datovém souboru senioři tvoří ženy 60,8 % a muži 39,2 %. Z hlediska věku tvoří největší část v datovém souboru senioři od padesátníků po sedmdesátníky (58,9 %). S rostoucím věkem jich je méně. Seniorů, který jsou ve věku 71 – 85 let, je 39,6 % a od 86 let a výš jich je jenom 1,5 %.

Celkově je z dospělých dětí 50,7 % žen a 49,3 % mužů. Podle rodinného stavu žije 82,6 % dětí v manželství a 17,4 % je rozvedených nebo žijí

odděleně. Děti seniorů jsou následně ještě rozděleni v kategoriích vzdělání a pracovního statusu. Ohledně pracovního statusu nejvíce rodičů pracuje na plný úvazek 96,2 % a nezaměstnaných je 3,8 %. Podle nejvyššího dosaženého vzdělání převažují středoškoláci s maturitou 66,9 %. Dále je 29,7 % vyučených bez maturity. Pouze 3,4 % má základní vzdělání.

Druhý sloupec tabulky ukazuje, že téměř 72,4 % dospělých dětí bydlí od svých rodičů ve vzdálenosti do 25 km. Ve stejné domácnosti bydlí 10,8 % respondentů s jejich dětmi. Do 5 km od bydliště seniorů bydlí 36,8 % dětí. Ve vzdálenosti do 25 km žije 24,9 % dětí. Do 100 km bydlí 15% dětí. Dále je vidět, že s rostoucím počtem kilometrů klesá procento dětí, které bydlí víc než 100 km (12,6 %). To nám tedy říká, že čím dál dítě bydlí od seniora, tím je menší šance na kontakt mezi seniorem a dítětem.

Dále tabulka ukazuje, že 64 % seniorů je denně v kontaktu se svým dítětem. Minimálně jednou za dva týdny je v kontaktu 23,9 % seniorů se svými dětmi. Pouze 10,7 % seniorů je maximálně jednou za měsíc v kontaktu se svým dítětem a 1,4 % nejsou v žádném kontaktu se svým dítětem.

Poslední proměnnou je hlídání vnoučat. V tabulce je vidět, že 25,8 % seniorů odpovědělo, že se na hlídání vnoučete/vnoučat podílelo. Zbýlých 74,2 % seniorů odpovědělo, že se na hlídání vnoučat/vnoučete nepodílelo.

5. Výsledky vícerozměrné analýzy regresního modelování

Tabulka č. 2 Frekvence kontaktu mezi dospělým dítětem a seniorem

	Vzdálenost		
	(M1)	(M2)	(M3)
Rodinný stav - rozvedený (ref. kategorie)			
Rodinný stav - vdaný/ženatý		0.190 (-0.622, 1.001)	0.003 (-0.802, 0.807)
Věk seniora - 50 - 70 (ref. kategorie)			
Věk seniora 71 - 85			0.875*** (0.235, 1.515)
Věk seniora 86 - 98			-0.094 (-2.587, 2.398)
Gender seniora - muž (ref. kategorie)			
Gender seniora - žena			0.731** (0.111, 1.351)
Gender dítěte - muž (ref. kategorie)			
Gender dítěte - žena			1.124*** (0.513, 1.734)
Zaměstnaný (ref. kategorie)			
Nezaměstnaný			0.791 (-2.405, 0.823)
Hlídní vnoučete			-3.147*** (-3.861, -2.434)
Základní vzdělání (ref. kategorie)			
Středoškolské bez maturity			0.152 (-1.583, 1.887)
Středoškolské s maturitou			-0.305 (-1.998, 1.388)
Konstanta	10.420*** (10.112, 10.727)	10.263*** (9.526, 11.001)	13.605*** (11.216, 15.994)
AIC	9889	9890.8	9815.8
Počet pozorování	1,529	1,529	1,529
R2	0.000	0.0001	0.058

Poznámka

*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Výsledky kvantitativní analýzy jsou prezentovány v Tabulce č. 2 a Tabulce č. 3, kde jsou uvedeny koeficienty, které říkají jak se změní hodnota závisle proměnné v závislosti na nezávisle proměnné.

V tabulce č. 2 je zachycena frekvence kontaktu mezi seniorem a jeho dospělým dítětem, které může ovlivnit věk seniorů, gender dospělého dítěte a seniora, rodinný stav dítěte, vzdělání dospělého dítěte a pracovní status dítěte, dále ještě jestli se senior podílel na hlídání vnoučat/vnoučete. V modelu 2 je vidět, že vdané/ženaté dospělé děti jsou o trochu více v kontaktu se svými seniory než rozvedené děti (0,190), ale tato proměnná zároveň ukazuje, že rodinný stav nemá velký vliv na četnost kontaktu mezi seniorem a dospělým dítětem.

V modelu 3 je vidět, že věk seniorů v tomto případě hraje velmi důležitou roli v četnosti kontaktu. Seniori, kteří jsou ve věku od 71 – 85 let jsou v mnohem častějším kontaktu se svými dětmi (0,875) než seniori, kteří jsou ve věku od 86 – 98 let (-0,094). Koeficient, který znázorňuje pohlaví seniorů, poukazuje na to, že seniorky ženy jsou v častějším kontaktu se svými dospělými dětmi než muži seniori (0,731). Koeficient, který ukazuje vliv pohlaví na frekvenci kontaktu mezi seniorem a jeho dospělým dítětem je důležitý, protože je zde vidět, že ženy jsou častěji v kontaktu než muži (1,124). Pracovní status dítěte ukazuje, že nezaměstnaný je v menším kontaktu se seniorem než dítě, které pracuje na plný úvazek (-0,791). Prarodiče, kteří nehlídají vnoučata jsou v menším kontaktu se svými dětmi než prarodiče, kteří se na hlídání vnoučat/vnoučete podílejí (-3,147). Poslední proměnnou je vzdělání. Analýza této proměnné poukazuje na to, že dosažené vzdělání nemá výrazný vliv na kontakt mezi dospělým dítětem a seniorem. Dítěte, které je vyučené, ale bez maturity (0,152) je v o něco častějším kontaktu než dítě, které má střední školu s maturitou (-0,305).

Výsledky v tabulce č. 2 ukazují, že rozvedené dospělé děti jsou méně v kontaktu se svými seniory než děti, které jsou ve svazku manželském. V tomto případě se má hypotéza, která se týká případu kontaktu se svými seniory, nepotvrdila. Po zjištění těchto výsledků totiž tabulka ukazuje, že rodinný status nemá takový vliv na četnost kontaktu mezi seniorem a dospělým dítětem. Důležitými určujícími faktory jsou spíše gender prarodičů a dítěte. Dále také jestli prarodič hlídal vnouče/vnoučata nebo ne.

Tímto případem se zabývala ve svém článku Drew, která popisuje, že po rozvodu jsou děti ve většině případech přenechány v péči matky. Otec může děti navštěvovat nebo je mít se svoji manželkou ve střídavé péči. Matka se následně uchyluje o pomoc ke svým prarodičům, kteří jsou více v kontaktu se svými vnoučaty, než prarodiče ze strany otce. Takové důsledky vedou k tomu, že prarodiče z otcovy strany jsou vystaveni

vyššímu riziku ztráty kontaktu se svými vnoučaty než prarodiče z matčiny strany vzhledem k tomu, že péče o dítě je častěji očekávána od matky než od otce. (Kruk, Hall 1995 in Drew, Smith 2002).

Tabulka č. 3 Vzdálenost mezi seniorem a dospělým dítětem

	Vzdálenost		
	(M1)	(M2)	(M3)
Rodinný stav - rozvedený (ref. kategorie)			
Rodinný stav - vdaný/ženatý		15.331* (-30.677, 0.014)	12.878 (-28.410, 2.654)
Věk seniora - 50 - 70 (ref. kategorie)			
Věk seniora 71 - 85			17.430*** (-29.786, -5.074)
Věk seniora 86 - 98			0.152 (-48.246, 47.941)
Gender seniora - muž (ref. kategorie)			
Gender seniora - žena			1.437 (-13.397, 10.523)
Gender dítěte - muž (ref. kategorie)			
Gender dítěte - žena			5.221 (-6.558, 17.000)
Zaměstnaný (ref. kategorie)			
Nezaměstnaný			11.284 (-19.861, 42.430)
Hlídní vnoučete			27.572*** (13.806, 41.338)
Základní vzdělání (ref. kategorie)			
Středoškolské bez maturity			8.052 (-25.425, 61.211)
Středoškolské s maturitou			28.532* (-46.451, 45.762)
Konstanta	59.043*** (53.220, 64.865)	71.707*** (57.760, 85.654)	0.344 (-46.451, 45.762)
AIC	18882.9	18881.1	18867.4
Počet pozorování	1,529	1,529	1,529
R2	0.000	0.003	0.022

Poznámka

*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Tabulka č. 3 ukazuje geografickou vzdálenost mezi prarodičem a jeho dospělým dítětem, kterou může ovlivnit věk prarodičů, gender dospělého dítěte a prarodiče, rodinný stav dítěte, vzdělání dospělého dítěte a pracovní status dítěte a dále pak jestli se senior podílí na hlídání vnoučat. Model 2 ukazuje, že dospělé děti, které jsou vdané, bydlí blíže svým prarodičům než rozvedené dospělé děti (-15,331).

V modelu 3 jsou přidány další proměnné, kterými jsou věk prarodičů, gender prarodičů a dětí, pracovní status dítěte, vzdělání dítěte a jestli se senior podílel na hlídání vnoučat/vnoučete.

Věk prarodičů se v tomto případě ukazuje jako důležitá proměnná, která ovlivňuje vzdálenost. Prarodiče, kteří jsou ve věku od 71 – 85 let bydlí blíže svým dětem (-17,430) než prarodiče, kteří jsou ve věku od 86 – 98 let (-0,152). Další proměnná je gender prarodiče. Gender matky ukazuje, že bydlí blíže svým dětem (-1,437). Gender dítěte poukazuje na to, že dcery bydlí dále než synové (5,221).

Pracovní status dítěte ukazuje, že nezaměstnané dítě bydlí dále od seniora než dítě, které pracuje na plný úvazek (11,284). Proměnná, která ukazuje hlídání vnoučat, v tomto případě hraje důležitou roli, protože poukazuje na to, že prarodiče, kteří se nepodílí na hlídání vnoučat (27,572) bydlí dále, než ti, kteří vnoučata hlídají. Vzdělání dítěte ukazuje, že čím vyšší vzdělání dítě má, tím dále bydlí od seniora. Dítě, které je vyučené bez maturity (8,052) bydlí blíže než dítě, které má střední školu s maturitou (28,532).

Analýza dat v Tabulce 3 odhalila, že rozvedené dospělé děti bydlí dále ke svým seniorům než děti, které jsou v manželství. Zde je vidět, že se opět má hypotéza tentokrát týkající se vzdálenosti mezi rozvedenými jedinci a jejich seniory, nepotvrdila. Ani v tomto případě nemá rodinný status dítěte takový vliv na geografickou vzdálenost mezi seniorem a dospělým dítětem. V tomto případě je spíše podstatný faktor věk seniora a pomoc s hlídáním vnoučat/vnoučete.

Podobnou studii provedli roku 2009 výzkumníci Timonen, Doyle a O'Dwyer, kteří se zabývali dopadem rozvodu na prarodiče. Jejich zjištění je následující: dospělé děti po rozvodu vyhledávají podporu ze strany svých prarodičů. Pomoc, kterou mohou nabídnout prarodiče svým dětem po rozvodu může být poskytnutí:

- a) Finančních prostředků, které hlavně poskytli prarodiče v případech rozvodového řízení nebo sloužily k získání přístupu k dítěti, které mělo být následně ve společné péči obou rodičů.
- b) Mnoho prarodičů po rozvodu svých dětí umožnilo svému potomku sdílet s nimi společnou domácnost. Tato pomoc pramenila

z důvodu, že jejich dítě přenechalo svému bývalému partnerovi/partnerce dům nebo byt.

- c) Péče o děti, která je nejčastěji poskytovanou formou pomoci ze strany prarodičů s malými vnoučaty.
- d) Právní a poradenská podpora, která byla hlavně poskytnuta v případech, kdy dospělé dítě nemělo dostatečné dovednosti a zdroje potřebné k optimálnímu vyjednávání právního procesu.
- e) Poslední poskytnutou pomocí je emocionální podpora. Rozvodové řízení je náročné na psychickou stránku člověka. Rodiče v takové situaci vyhledávají někoho, o koho se mohou opřít. Nejčastěji to jsou jejich prarodiče, kteří jim poskytnou silnou emocionální podporu (Timonen, Doyle a O'Dwyer 2009).

Ačkoliv byl můj výzkum založený na podobném principu jako ten jejich, je zajímavé, že se naše výsledky v porovnání velmi lišily. Možná je to důsledek rozdílných kultur tedy české, kterou zkoumám já a irské, kterou zkoumají zmíněný výzkumníci. Toto porovnání nám ukazuje, že daná oblast se může neustále v čase proměňovat. Tuto studii jsem si pro porovnání vybrala z toho důvodu, že je jediná, která se zabývá podobným problémem jako já ve své práci.

Závěr

Bakalářská práce se zaměřovala na to, jakým způsobem rozvod ovlivňuje mezigenerační vztahy v rodině, konkrétně na rozdíl v kontaktu a geografické vzdálenosti mezi rozvedeným dítětem, dítětem v manželství a prarodičem. Jedním ze zaměření této práce bylo zjistit, jestli rozvedení jedinci jsou častěji v kontaktu se svými rodiči než sezdání.

Z výzkumu vyplynulo, že rozvedené děti nejsou tak často v kontaktu se svými prarodiči jako děti, které jsou v manželství. V tomto případě rodinný stav dítěte nebyl hlavním faktorem, který by ovlivňoval četnost kontaktu mezi seniorem a dospělým dítětem. Nakonec se ukázalo, že důležitými faktory jsou spíše gender seniora a dospělého dítěte. Dále také jestli se

prarodič podílel na hlídání vnoučat/vnoučete nebo ne. Vzhledem ke zvolení šesté vlny, která neuváděla, jestli už předtím byl vztah mezi seniorem a dospělým dítětem narušen, je tudíž velmi těžké odhadnout, jaká je příčina tohoto důsledku. Je zde možnost, že dítě, které je rozvedené, se za svůj čin stydí, a proto s nimi neudrží tak častý kontakt.

Dalším zaměřením bylo zjistit, jestli vzdálenost mezi rozvedenými jedinci a jejich rodiči je menší, než mezi nerozvedenými jedinci a jejich rodiči.

Na základě mnou provedeného výzkumu se zjistilo, že rozvedený jedinci nebydlí blíž svým prarodičům, než děti, které jsou v manželství. V tomto případě opět nehrál důležitou roli rodinný status dítěte, ale určující proměnnou byl věk seniora a pomoc s hlídáním vnoučat/vnoučete. Je tu opět možnost výskytu narušeného vztahu mezi seniorem a dospělým dítětem, který ale nelze kvůli již zmíněnému důvodu brát v potaz. Je zde samozřejmě možnost, že dítě, které je rozvedené nemá po rozvodu tak často u sebe své děti (vnoučata), a tím pádem nemá takovou potřebu bydlet blízko svým prarodičům, kteří by mu mohli nějakým způsobem pomoci.

Metoda, kterou jsem zvolila, nebyla ideální pro zkoumání kauzálních vztahů (což se do budoucna dá napravit, i s použitím dat share). Nepotvrzení hypotéz může odrážet to, že rozvod skutečně narušuje vztahy, nebo to může vyplývat ze samovýběru (neměřené společné příčiny, která způsobuje rozvod i špatné vztahy se starší generací).

Vzhledem k tomu, že se ukázalo, že někteří rozvedený jedinci nemají dobrý vztah se svými prarodiči, mohlo by se do budoucna objevit více českých studií věnující se této problematice. V českém prostředí je mnoho studií, které se týkají dětí a rodičů, ale velmi málo se jich přímo dotýká vztahu mezi prarodičem a jeho dospělým dítětem. Pokud vezmeme v potaz i studie dalších států, ani zde nenajdeme příliš výzkumů týkající se tohoto tématu. Objevila jsem pouze jednu studii o irské společnosti, která se týkala

podobných faktorů, které jsem zkoumala ve své práci i já. Tuto studii porovnávám v kapitole Výsledky analýzy regresivního modelování.

Pokud by se někdo chtěl tímto tématem zabývat do budoucna, určitě by bylo přínosné rozpracovat situaci dopadu rozvodu na vztah mezi dospělým dítětem a prarodičem.

Seznam použité literatury a pramenů

Albertini, Marco. 2018. „Grandparenting after parental divorce: The association between non – resident parent – child meetings and grandparenting in Italy.“ *European Journal of Ageing*. (15): 277 – 286

Amato, R. Paul. 2000. „The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and Family*.“ (62): 1269-1287

Amato, R. Paul. 2010. „Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments. *Journal of Marriage and Family*.“ (72): 650-666

Bengtson, L. Vern. 2001. „Beyond the Nuclear Family: The Increasing Multigenerational Bonds.“ 63 (1): 1-16

Dudová, Radka, Vohlídalová Marta. 2005. „Rodina a rodičovství v individualizované společnosti.“ *Gender a výzkum* 6 (1): 1-3.

Drew, M. Linda. Peter K. Smith. 2002. „Implications for grandparents when they lose contact with their grandchildren: Divorce, family feud, and geographical separation.“ *Journal of Mental Health and Aging*.

Eurostat, 2021. Divorce indicators. [cit. 22. 4. 2021]. [online]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_ndivind/default/bar?lang=en

Fučík, Petr. 2016. „Genderové aspekty rozvodovosti. Co může studium rozvodu nabídnout teoreticky zaměřené sociologii rodiny?.“ *Sociologický časopis* 52 (4): 557-580.

Goode, William. 2009. (1982). "The Theoretical Importance of the Family." In *Families in Transition*. Ed. by Arlene Skolnick and Jerome Skolnick. Allyn and Bacon. Excerpt. Pp 16-19.

Hasmanová Marhánková, Jaroslava a Martina Štípková. 2018. *Prarodičovství v současné české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Hasmanová Marhánková, Jaroslava, Martina Štípková. 2014. „Typologie prarodičovství v české společnosti – faktory ovlivňující zapojení prarodičů do péče o vnoučata.“ *Naše společnost* 12 (1): 15-26.

Hasmanová Marhánková, Jaroslava. 2015a. „The Changing Practices and Meanings of Grandparenthood. Reflections on the Demographical Trends and Changing Representations of Ageing.“ *Sociology Compass* 9 (4): 309-319.

Hasmanová Marhánková, Jaroslava. 2015b. „Být dobrou babičkou“ – normativní očekávání spojená s rolí babičky v současné české rodině“ *Sociologický časopis* 51 (5): 737-760.

Matějček, Zdeněk, Dytrych Zdeněk. 1997. *Radosti a strasti prarodičů, aneb, Když máme vnoučata*. Praha: GRADA.

Matoušek, Oldřich. 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Ong, S. L. Debiie, Stella R. Quah. 2007. „Grandparenting in Divorced Families. Singapore Journal of Legal Studies.“ 25-50

PAVLÍK, Zdeněk. 2002. *Populační vývoj České republiky 1990-2002*. Praha: DemoArt

Rabušicová, Milada, Lenka Kamanová, Kateřina Pevná. 2012. „Mezigenerační učení: Učit se mezi sebou v rodině.“ *Studia paedagogica*. 17 (1): 164-182.

Singly, Francois de. 1999. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál.

Sýkorová, Dana. 2007. Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie. Praha: Sociologické nakladatelství.

Timoten, Virpi, Doyle, Martha, O'Dwyer, Ciara. 2009. *The Role of Grandparents in Divorced and Separated Families*. Dublin: School of SocialWork and Social Policy Trinity College Dublin.

Vidovičová, Lucie, Lucie Galčanová, Marcela Petrová Kafková. 2015. „Význam a obsah prarodičovské role u mladých českých seniorů a seniorek.“ Sociologický časopis 51 (5): 761 – 782.

Vohlídalová, Marta. 2010. „Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů?“ Gender a výzkum 12 (2).

Resumé

My bachelor thesis deals with the impact of divorce on intergenerational relationships, specifically what the divorce impact on the parents of adult children (which either divorced or not). In the theoretical part I analyze intergenerational relations, the role of grandparents in the family and the impact of divorce to intergenerational relationships. In my work I present two hypotheses that relate to the frequency of contact and geographic distance. The methodological part is based on International SHARE survey, specifically dealing with the sixth wave and the data relates only to the Czech Republic. I set two hypotheses. The first hypothesis is whether the distance between divorced individuals and their parents is less than between the replacement individuals and their parents. The second hypothesis is whether the divorced is more often in contact with their parents than sown. Finally, the work states that my hypotheses were not confirmed and it could be caused by a poorly chosen method or it is based on self-procurement.